شوێنگا سرووشتی یە کۆنەکان لە عیراقدا

نووسینی : فؤادسفر
گۆڕینی : کمال نوری معروف

دوای ئەوەی دوا سەدەی سەهۆڵین کۆتایی هات ، سەردەمێکی گەرمی پێش (١٠) دە هەزار ساڵ دەستی پێ کرد ، ئەو سەردەمە ئاووهەوا هەر وەکو ئەو ئاووهەوایە بو کە ئیستا پێ ی ئەژین . مانای ئەوەیە ئەو ئاووهەوا یەی لە ووڵاتمانیدا هەیە لە چاخەکانی بابلی ئاشوری و پێش ئەوانیش لە چاخی سۆمەری دا لەگەڵ ئاوو هەوای ئیستاماندا جیاوازیەکی ئەوتۆی لەڕووی پلەی گەرمای هاوین و زستان و ئەو بارانەی ئەباری و هەروەها لەڕووی هەڵکردنی هەواوە نەبووە . زاناو شارەزایان رایان وایە کە ئاووهەوا لەو ووڵاتانەی ئەکەونە خوارووی رۆژئاوای ئاسیا لە کۆندا بەم جۆرە بوە . لەوانە (فان زایست) کە ڕای خۆی لەگەڵ (رایت) لە ساڵی ١٩٦٣ لەژێر سەر ناوی «دراسات اولیه لغبار الطلع فی بحیره زریبار بجبال زاگروس» بڵاو کردەوە . دوەم جار (رایت) ئەم رایەی بەتەنیا لە نووسینێکیا بە ناونیشانی «البیئه الطبیعیه فی بدایه انتاج القوت فی شمالی ما بین النهرین » بڵاو کردەوە . لەم دواییەدا (دیانا کرکبرج) لە (ام دباغیه) کە ئەکەوێتە نزیك شاری حەزەر بەهۆی کنەکردنەوە گەیشتە هەمان باوەڕەو دەڵێت : «ئەو باسانەی کە پەیوەندی بە روەك و حەیوان و توێکڵی زەوی یەوە هەیەو ئەوەی خۆم بەهۆی کنەکردنمەوە گەیشتومیتی لە گردی (ام دباغیه) لە ماودی هەشت هەزار ساڵی رابووردو نیشانی ئەدا هیچ گۆڕانێك لە ئاووهەوای ناوچەی ئەم گردە لەو کاتەوە کە مرۆڤ تیا جێگیر بوە نەبوە.

له ڕاستیدا ئاووهەوا پێش (ام‌الدباغیه) بە (٢٠٠) هەزار ساڵ لەو کاتەوە کە مرۆڤ لە یەکەم دێی کشتوکاڵی‌دا جێگیربوو وەکو خۆی مایەوە . چەند بەڵگەیەکمان بەدەستەوەیە کە ڕوەك‌و حەیوان لە عیراقی کۆن‌دا گۆڕانێکی زۆری لە ماودی (١٠) دە هەزار ساڵی رابووردو بەسەرا هاتووە ، زۆر جۆر حەیوان‌و دارستان کە رووی شاخەکانیان داپۆشیبو فەوتان . هۆ چی‌یە بۆ ئەم هەموو گۆڕانە لە شوێنگا کۆنەکان‌دا ؟ ناتوانین بڵێین هۆی سووتان‌، نەخۆشی‌و لافاوو خوێی زەوی‌یە ، لەبەر ئەوەی ئاگر کە بەرئەبێتە دارستانێك‌و نایهێڵێت درای چەند ساڵێك دروستئەبێتەوە . نەخۆشی‌و بەڵا زۆر جۆر ئاژەڵ‌و ڕوەك لەناوئەبات‌، بەڵام لەبەر فراوانی شوێنەکە ناتوانێت‌، هەمووی لەناوببات ، دوای نەمانی نەخۆشیە بەخێرایی زۆر ئەبنەوەو بڵاوئەبنەوە . لافاو ڕوەکی زەوی ناهێڵی ئەگەر هات‌و زۆر دەوام‌بکا دای‌ئەپۆشێ ، ئەمەش نابێ بەهۆی لەناوبردنی رەگەزێك لە حەیوان یان جۆرێك لە ڕوەك . خوێی زەوی لە شوێنێکی دیاری کراودا ئیشی خۆی ئەکاو بڵاوبوونەوەی بەهۆی لافاوو ئاوی ئاودان ئەوەستی . ئەمانە هۆیەك نین بۆ گۆڕین لە شوێنگا کۆنەکانی عیراق‌دا ، هۆی یەکەم بۆ ئەم گۆڕانە بۆسەر شوێنگا مرۆڤە . زۆر رەگەز لە ئاژەڵ‌و دیمەنی سرووشتی بەهۆی دەسکاری مرۆڤ بۆ چاکردنی ژیانی‌و زاڵ‌بوون بەسەر سرووشت‌دا نەمان . ئەمە بوو بە هۆی پێش خستنی شارستانیەت‌و خراپ‌بوونی شودارەکان . مرۆڤ لە سەرەتای ژیانیا لەسەر ڕاوو بەرو بۆمی دارو درەخت‌و گەنمەکێوی‌یە ئەژیا ، لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر هاتووچۆی ئەکرد چەند دێیەك پێش دە هەزار ساڵ دەرکەوتن ، مرۆڤ بە شێوەیەکی بەردەوام تیا دانیشت ، خۆراکی خۆی تیا هێنایە بەرهەم ، ئەمەش بە چاندنی دانەوێڵەو لەوەڕاندنی بزن‌و ئاسك . دوای ئەوەبە (٢) هەزار ساڵ زانی پێویستیەکانی ئاودان جێ‌بەجێ بکات ، دوور نی‌یە ئەو سەردەمەی کە خواردن زۆر بوو بەهۆی زانینی ڕێگای ئاودان دەستی‌کردبێ بە جێگیربوون لە خواروی عیراق‌دا . دانیشتوان زۆرتر بوو ، شوێنی تازەیان دروست‌کردو هەندێ دێ بوو بە شار . کۆمەڵ لە خێزانی بچووکی ڕاوکەرەوە بۆ کۆمەڵێکی پێش‌کەوتووی چینایەتی کە هەموو جۆرە شاردزاییەکی سەرەتایی تیا بوو پێش‌کەوت . لە(٣) هەزاردی پێش زایینی شاری شوورەداری وەرکا ، ئور ، لە گڵ دروست‌کراو بەشێوەیەکی جوان ڕێکخرا . شارستانیەتی سۆمەری رەسەن کە مرۆڤ سەرسام ئەکا گەیشتە ئەوپەری پێش کەوتن . عیراق لەو حەلەوە بوو بە لانەی شارستانیەتی پێش‌کەوتوو ، مەشخەڵەکەی ئەکەدیەکان‌و گۆتیەکان‌و خۆری‌یەکان‌و بابلیەکان‌و ئاشوریەکان‌و میدیەکان دوای ئەوانیش موسڵمانەکان دوور بۆ ڕۆژهەڵات‌و ڕۆژئاوا گواستیانەوە . چەند شارستانیەت کۆنەو پێگەیشتوە لە وڵاتمان‌دا بەو قەوارەیە سرووشت لە ڕێگای پێشکەوتنی‌دا تووشی زەرەر بوە .

(فلنیری) لە نووسینێکیا لە ساڵی ١٩٦٥ بە ناونیشانی (الایکولوجیا ابدایه طور انتاج القوت في بلاد الرافدین) گەیشتە ئەو رایەی کە بڵی : «لە ڕاستیدا ئێمە باش ئەزانین کە دیمەنی سرووشتی تووشی زۆر نارەحەتی‌و گۆڕان‌و خراپ‌کاری لە دەهەزار ساڵی رابووردودا هاتوە . بەخسیرکردنی سرووشت بە کێڵانی زەوی‌و لەوەڕاندنی ئاژەڵ‌و بڕینی دار رووی ناوچەکەی گۆڕی بۆ دەشتێکی بێ سوود کە هیچی تیا نەڕوێ بێجگە لە دڕك وەدەڵێت : « بەڵام توانا‌و سەرچاوەی کانی مەعدەنی زۆرە » . ئەوەی فلنبیری دەیڵێت لەگەڵ ئەوەشدا ڕاستە مانای ئەوە نیە کە وڵاتەکەمان پڕە لە زۆر جۆر حەیوانی کێوی دارستانی سرووشتی تیا نیە . دیارو ئاشکرایە شاخەکانی کوردستانی عیراق پڕە لە دارستانی سرووشتی بە قەوارەی لە ٤ ٪ی وڵاتی گرتۆتەوە ، بێجگە لەو دارستانە دروست کراوانە کە درووست بوە بەهۆی رواندنی داری خورماو ترشەڵوك‌و گەلێکی تر . ئەمانەش زەوی‌و زارێکی زۆر لە ڕۆخی رووبارو گۆلاوەکان لە خوارو دەگرن . دوای ئەوەی زانیمان ئاووهەوا وەکو خۆی ماوەتەوە شوێنگاکان بەرەو خراپ وون ئەڕۆن ، پێویستە پرسیاری بکەین ئایا شوێنگاکان لە هەر ناوچەیەك لە ناوچە جیاوازەکان‌و لە هەر سەدەیەك لە سەدەکانی پێشوو چۆن بوون ؟ .

ناتوانین ئێستا وەڵام بدەینەوە لەبەر ئەوەی زانیاریمان لەسەر شوێنگاکانی عیراق کەمە . ڕێگای وەڵام‌دانەوە بۆ ئەمە بە کۆکردنەوەی زانیاری‌یە لەو سێ سەرچاوە ناسراوانە ئەمانەش سەرچاوەی بەرچاو ، نووسراو ، پاشماوەی کۆنە . سەرچاوەی بەرچاو مەرجە دارستان‌و ئاژەڵی هەموو ناوچەکە ببینرێت‌و لێی بکۆڵرێتەوە بۆ زانینی شوێنگا کۆنەکە . سەرچاوەی نووسراو ئەو ئیشارەتانەیە کە لەسەر شوێنگای کۆن لە نووسینە کۆنەکانی بزماری‌و ئارامی‌و عەرەبی‌یەکان‌دا هاتوە . بەڵام سەرچاوە ئاساری‌یەکان

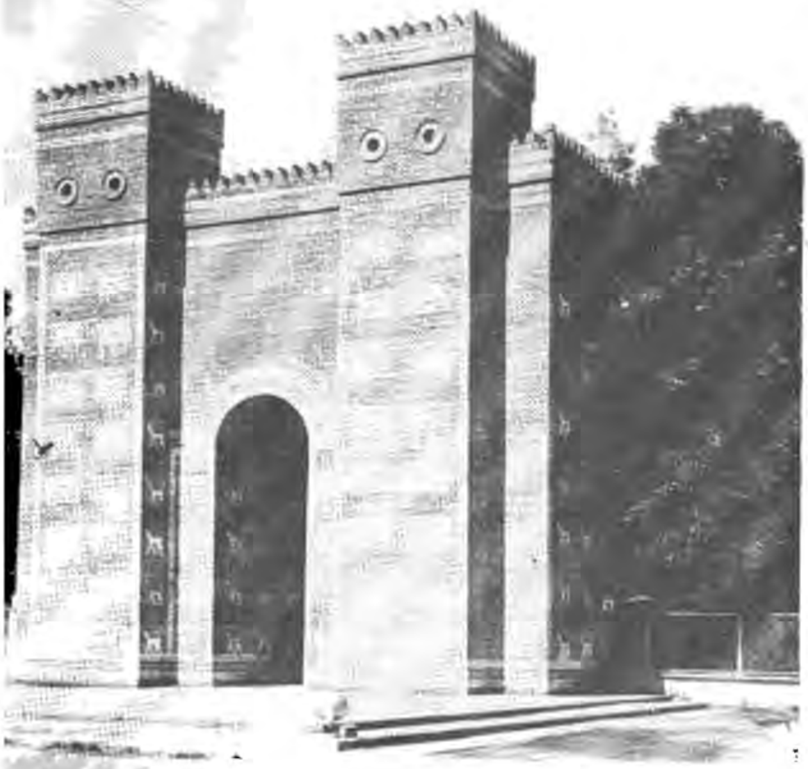

ئەمەش بە کنەو پشکنین لە ورگی گردو لـــە زەوی ئەشکەوتەکاندا بـــۆ دۆزینەوەی پاشـماوەی روەكو ئاژەڵ لـــە ئێسقانو گەنمـــە رەشهەلکەراوەکانو خەڵوزو هەڵاتە ئەکرێت . لە ڕێکامانداا بـۆ سلێمانی هەندێ گردو شاخی رووتەن دێنە ڕێکەمان ، بـــەڵام هەندێ جار دار بەڕوویەك ئەبینین ، بوونی نیشانەیە کە ئەتوانین ناوچەکە بکەین بـــەم جۆرە دارە ، ئـەم دارە تاکانە رزگاریان بوە لە بڕینەوە بەو باوەڕەی کـە پیرۆزنو ئەوەی بیبڕێت نەیامەتی بۆ دێنێ . ئـــەم دارانە بە زۆری لەسەر گۆڕەکانن . کـــە گەیشتینە سلێمانی لە پشت ئەم شارە جوانەوە ریزە شاخـی ئەزمرو گۆیــژە درێژبوونەتەوەو رووتەنـن . ئەگەر شاخی ئەزمڕمان بڕیو چووین بۆ قەڵاچواڵان چەنـد دارێکی ئەستووری گەورەی هەرمی دەبینین ، بوونیان نیشانەیە بۆ ئەوەی لە ناوچەکە ئـەم جۆرە دارانـــە ئەڕوێت ، ئەگەر بەرەو ئامێدی بە ڕێگـای مووسڵدا بڕوێن ، لە ڕێگادا تووشی ڕیزە شاخـــی ئەلقوشو بێخێـر کە هەردووکیان رووتەنن ، بـــەڵام بوونـی درەختێك لە لووتکەی ئەو شوێنە بەسە بـــۆ ئەوەی شوێنەکە بکرێت بە دارو درەخت . ئەودی لـــەو دەشتانەی ئەکەوێتە سەرووی شاخـــی سنـــجار رەچاوئەکرێت بوونی دارەبەنو بستەیە ، لە کێلگەی گەنمو جۆدا لەنێوان دێکاندا کە یەزیدییەکان تیـا دا نیشتوون بڵاو بوونەتەوە . ئەم درەختانە لەبەر ئەوەی پیرۆزە کەس ناچێ بەلایانەوە . ئەم دارە بڵاوانە دوور نیـە درەختـــی سرووشتی بووبـن پاشـــــماوەی دارستانێکی گەورە . بەڵام پەنجە راکیشان بۆ باسـی شوێنەواری لـــە نووسینو دانراوە کۆنەکانا زۆرە وا هەندێکیان ایرەدا ناوئەبەیـن ، دانیشتوانی عیـراق بە سۆمەری، بابلیو ئاشوریەکان گەلـــێ جـــۆر فەرهەنگیان بۆ روەكو حەیوان دانـــاوە مامۆستای گەورە (لاند سبرجر) توانی کۆمەڵێـك لەوانە کـــە پەیوەندی بە ئاژەڵەوە هەیە بڵاوبکاتەوە . دیـــارو ئاشکرایە کە حەیوانی (بیسون) لە کۆنا بە دەشتەکانی ئەمریکادا گەڕاوە ، دوور نیـە لـــە کۆنا لە عیراقدا جۆرێکی بووبێ کە بە سۆمەری پێیان ووتوە (الـم) ، لە سەردەمی سۆمەری کۆن:ا پیرۆز بوە . کاتێـــك فەوتا سۆمەرییەکـان لـــە نەخشو نیگارەکانیاندا بەردەوام وێنـــەیان ئەکێشا ، سەرەکەی ســـەری گوێرەکەیەو ڕیشێکی دروستکراویان بۆ ئەکـــرد ، لەبـــەر ئەوەی (بیسون) بـــە ڕیشەکەی لـــە گـا جیائەکرایەوە . ئەمەش لـــە (قیثـارە) ئالتوونیەکەی گۆڕستانی پاشایانی ئوور بەرچاوئەکەوێت ، ئەبینین ڕیشەکەی بە شریتێك بـە اووتـی گوێرەکەکەوە بـە پێشەوەی (قیثارەکە) بەستراوەتەوە . ئەو ناوچەیەی ئەکەوێتە نێوان خابوورو فوراتەوە تۆتەمسی سێیەم فیرعەونی مصر راوی فیلی تیـــا ئەکرد . پاشای ئاشوری (تغلات بلاصر)ی یەکەم (١١١٢ ـ ١٠٧٤ پ. ز » دەڵی ! « دوای ئەوەی هۆزەکانی ئەحلامیم لـــە هێرشی سەربازی پێنجەمدا بە بڕینی خابور راو نا ، لەو ناوچەیەی ئەکەوێتە نزیك شاری (حران) دە فیلم کوشتو چـــوارم بە زیندوویەتی گـرتو رەوانەم کردەوە بـــۆ وولاتەکەم . لـــەم دوو ئیشارەتەدا دەرئەکەوی کە ژماردی فیلەکان لە زەمانی (تطمس) سێ وە بۆ (تغلات بلاصری) یەکەم بـەرەو کەمبوونەوە بوون . ژمارەیەك لەوانە لە ناوچەکـەدا مانەوە هەتـا زەمانی ئاشۆر ناصر باڵی دوەم . بەڵام شێر لە سەروو خواروی عیراقدا زۆر بوەو لە کتێبە عەرەبییەکاندا ناوی هاتوە . دوا شێر لە ساڵی ١٨٩٦ ز راوکـرا .

چۆن بیسونو فیلو شێر لەناو چوون ئاوەها پڵنگو پشیلەی کێوی، مانگاو ئاسك لە باڵندە نەعامـــەو جۆرەکانی تر لـــە ئاژەڵ لەناوچوون . هەمووومـــان ئەزانین ئاسك ئێستاتووشی چ نارەحەتیەك هاتوە . لە

عیراقدا بەزۆری پێش ٢٠ ساڵ ئەبینرا بەڵام ئێستا کە خەریکە بەرەو نەمان ئەڕوات ، دوا ئاسك پێش٣ ساڵ لە ناوچەی (سنکرە) لە قەزای (شطرە) بینیم ، بە نەمانی ئەم ئاژەڵە گورگو هەندێکی کەش بەرەو نەمان ئەڕۆن لەبەر ئەوەی بە ئاسکەوە بەستراون . زینفون باسی ئەو شوێنانەمان بۆ ئەکا لە ساڵی ٤٠٠ پ. ز کاتێك لەگەڵ کورشی ئەخمینی لە ئاسیای بچووکەوە بەرەو مەداین هاتوونو بینیونیو ئەڵێ.! « وولات دەشتێکی فراوانە وەکو دەریا بە دەوەنو گژوو گیا داپۆشراوە . لەو ئاژەڵە کێوییانەی زۆرە کەری کێوییە ، نەعامە هەیە ، دوای ئەو ئاسك دێت ، کە سوارەکانمان راویان نان کەری کێوی پێش ئەسپەکان ئەکەوت دوایی ئەوەستا (لەبەر ئەوەی لە ئەسپ خێراترە) ، کاتێك ئەسپەکانمان لێیان نزیك ئەبوونەوە رایان ئەکردەوە دوایی ئەوەستان .

سوارەکانمان نەیان ئەزانی راویان بکەن تاکوو نەبوون بە کۆمەڵی بچووكبچووکەوە ، لە هەموو لایەکەوە بۆیان چوون یەك لەدوای یەك راوکران . گۆشتی کەری راوکراوو لە تامو لەزەتا وەکو گۆشتی ئاسك وایە بەڵام ئەمیان بەلەزەت ترە ».
ئەم ئاژەڵە لە بیابانی جزیرەدا تا ئەم دواییە مایەوە . کنەکەری ناسراو (لیارد) ئەڵێ : «گەلەیەك کەری کێویم لە رێگامدا لە سنجارەوە بۆ تلعفر ساڵی ١٨٤٦ بینی . دەڵێ ! « لە راکردندا وەکو ئاسك وان . پێگەیشتن پێیان زەحمەتە . عەرەب بێچووەکانیان ئەخەنە قەفەزەوەو بە شیر پەروەردەیان ئەکەن . لە رەنگا وەکو بێچوی ئاسکن . هەتاکو ئێستاش عەرەب گۆشتیان ئەخۆن » . لە هەڵبەستو کتێبە عەرەبییەکاندا زانیاری زۆر هاتوە لەسەر شوێنگا ، نموونەش بۆ ئەمە یاقوتی حەمەوییە لە (معجم البلدان) دا دەربارەی شاری سنجار دەڵێ ! «لە بەردەمییەوە دۆڵێك هەیە ، باخێکی پڕ لە درەختو خورماو نارنجی تیایە » .

ئەم ئیشارەتە دەریئەخا چی گۆڕانێك بەسەر شوێنگای ڕوەکی دیاری کراوی وەکو سنجار هاتوە . وا دەرئەکەوی بیابانی شام لە کۆنا بە گەلێك جۆر ئاژەڵ دەوڵەمەند بوە ، (بەزۆری دۆڵەکانی لە چاخی ئەمەویەکاندا) . کۆشکی زۆریان بۆ راوکردنو دوورکەوتنەوە لە ژیانی شار تیا درووستکردوە . لەم دواییەدا لە بیابانی کەربەلا لە شوێنێك نزیك بە کۆشکی (اخیضر) کۆشکێکیان دۆزیەوە . لەو کۆشکانەی ئەکەونە بیابانی ئەمەویەی کۆشکی (حیەری رۆژئاوا)و (حیەری رۆژهەلات) لە سوریا ، کۆشکی (حەرانە)و (مەشتا)و (قصیر عمرە)و کۆشکی (الازرق والحلابات) لە ئەردەن . ئەمانە هەمووی بەلگەن بۆ ئەو کاتە بۆ زۆری راوکردن ، ئێستا لە زەوییەکی چۆلدان بە درێژایی وەرزەکان ژیانی تیا نیە . جوانترین کۆشکیان (قصیر عمرە)یە ، دیوارەکانی لە ناوەوەو دەرەوە بە وێنەی رەنگاورەنگ جوانکراوە ، هەندێکیان وێنەی راوی مانگاو کەرە کێوی لەسەر کراوە . ئێستاش مانگای کێوی یەکێکە لە حەیوانە بەدەگمەنەکان لە گێتیداو گرانترینیانە ، بە کەمی لە یەمەنو عمان ماون . دوای ئەوەی هەندێ نموونەمان لەوانەی کۆمانکردەوە لە سەرچاوەی بەرچاوو ، نووسراو بۆ زانینی شوێنگای کۆن لە عیراقدا دا بەدەستەوە . ئەوەی ماوەتەوە باسی لێوە بکەین سەرچاوە ئاسارییەکانە ، ئەمەش پشت بە زانیاری کنەکردن، هەندێ زانیاری تر ئەبەستێت، سەرچاوە ئاسارییەکان لە پاشماوەی روەكو ئاژەڵی هەموو سەدەکان پێكهاتوە . لە پاشماوە عوزوییەکان هەلالەی روەكو دارو درەختو گژوگیایە ، باشترین کەرەسەیە بۆ زانینی ئاووهەواو شوێنگای روەکی کۆن . هەلالە لە زۆر شوێندا هەیەو رێ ئەکەوی بە باشی بمێنێتەوە یان بارێکی خراپی بەسەرا بێت . ئەگەر سەردەمەکەی بەهۆی یەکێك لەو رێگا تازانەی وەکو (کاربون ١٤) یان (تحلیل الیورانیوم) دۆزرایەوە ، ئەتوانین ئاووهەواو شوێنەواری سەردەمی هەلالەکە بزانین بە مەرجێ جۆری روەکەکە کە هەلالەکە بۆی ئەگەڕێتەوە بزانرێت ، روەك ئەگەر هاتوو بارانو گەرماو زەوییەکی مامناوەندی بۆ رواندنی نەبێ نابێت . مانای ئەوەیە ئەگەر هاتوو روەکەکە کە هەلالەکە بۆی ئەگەڕێتەوە ناسیمان ئەتوانین مەعلوماتمان هەبێت لەسەر شوێنگاکە لە سەردەمی هەلالەکەدا .

بەلام لەرووی پاشماوەی ئێسقانەوە لێکۆلینەوەکەی زۆر جۆر رەگەزی حەیوانمان لەو چینەی کە تیا دۆزراوەتەوە بۆ دەرئەخات . تازەترین شت لەم روەوە روویداوە کنەکردنی بەعسەیەکی بەریتانیە لە (ام دباغیە) لە بەهاری ساڵی ١٩٧١ . لەم شوێنەدا چوار چینی نیشتەجێ بوون دۆزرایەوە سەردەمەکەی بۆ هەشت هەزار ساڵ پێش ئێستا ئەگەڕێتەوە ، ئێسقانەکانی ئەم چوار چینە لایان زۆر گرنگبوو بەگشتی هەی وەرزی دوەمی ئیشکردنی ساڵی ١٩٧٢ کە ژمارەیان (٦٥٨٠) ئێسقانە ، بێجگە لە

زۆر پارچەی تریش . لێکۆڵینەوە لەسەر ئەم کۆمەڵە ئێسقانەو جیاکردنەوەی ئەو ئاژەڵانەی بۆی ئەگەڕێتەوە تەواوبوو ، دەرکەوت بۆ (١٢) دوانزە رەگەز ئاژەڵ ئەگەڕێتەوە ، لە ٦٥٪ ی بۆ کەری کێوی‌و لە ١٥٪ ی بۆ ئاسك‌و بەشێکی کەمی بۆ ئاژەڵی ماڵی‌کراوی ئەو کاتە وەکو سەگ ، مانگا ، بەراز ، بزن . بەم شێوەیە کنەکردن زانیاریەکی زۆری لەسەر شوێنگای سرووشتی ئەم شوێنە پێش هەشت هەزار ساڵ داینی . بە تەنیا هەڵاڵەو ئێسقانی ئاژەڵ بەسوود نیە بۆ باسەکەمان بەڵکو خەڵوزو دانەوێڵەی رەش‌هەڵگەراویش بەسوودە . لە کۆتایی‌دا هەندی راستی دەست‌نیشان ئەکەین کە لە باسەکەمان‌دا باسی شوێنگای سرووشتی کۆن لە عیراق‌دا دەرمان‌هێناون کە ئەمانەن : ـ

١ ـ زۆر شوێن لە شاخە رووتەکان‌و دەشتە چۆڵەکان، کە لەوەو پێش سەوزوو چڕبوون‌و ئاژەڵ تیا لەوەڕاون ئێستا نەماون .

٢ ـ ئاووهەوا بەشێوەیەکی گشتی لە ماوەی ٥ هەزار ساڵی رابووردو گۆڕانێکی ئەوتووی بەسەرا نەهاتوو . ئەمەش مانای ئەوەیە ئاووهەوا کۆسپ ناخاتە رێمان بۆ دروستکردنی شوێنگایەکی سروشتی بەڵکو یارمەتی‌دەرێکە ئەگەر هاتوو شوێنگامان لەسەر شێوە کۆنەکەی درووستکرد .

٣ ـ ئەرکێکی پیرۆز چاوەڕێمان ئەکات بەوەی درەختێکی زۆر بڕوێنین‌و هەندی حەیوان لە بڕانەوەو لەناوچوون رزگاربکەین بە ئامانجی گەڕانەوەی شوێنگا بەپێی باری پێشکەوتنی ئێستا بۆ دیمەنە سرووشتە جوانە رەسەنەکەی .

٤ ـ لێکۆڵینەوە لەسەر شوێنگای کۆن لە سەرچاوەی بەرچاوو ، نووسراوو ئاساری‌یەوە بۆ بووژانەوەی شوێنگا شتێکی زۆر بەنرخ‌و زیندووە پێویستە مەڵبەندێك یان نریاتر لە دانشتگاکاندا داعبزرێت ، لەبەر ئەوەی ئەم لێکۆلیتەواتە یارمەتمای ئەدات بۆ نەخشەکێشان بۆ دروستکردنی شوێنگاز، بەپێی سروشتە رەسەنەکری کە لەگەڵ ئادوهەوای عیراەو خاکەکەی بگۆنجێت .

مشتەری و پاشکۆکانی

● رشید احمد فتاح ●

مشتەری گەورەترین هەساردی کۆمەڵەی خۆره ، بەپێی دووری لە خۆرەوە پێنجەمینە ، دووری لە خۆرەوە نزیکەی ٧٨٠ کیلۆمەتر دەبێ ، قەبارەکەی ٣١٨ جار لە قەباردی زەوی گەورەترە ، سووڕانەوەی دەوری خۆی بە ٩٫٥٠ سەعات تەواودەکات ، سووڕانەوەی دەوری رۆژ بە (١٢)ە ساڵ تەواودەکات .